

מזון למחשבה

חלקו האחרון של ספר שמות וחלקו הראשון של ספר ויקרא מספרים סיפור מובנה היטב. בני ישראל מצטווים לבנות משכן. הם מבצעים את ההוראות. הם מצטווים על הקורבנות שיקריבו במשכן זה, ולבסוף, בחלק הראשון של פרשת השבוע שלנו, הכהנים נמשחים לכהן במשכן.

אבל אז מגיעה תפנית מפתיעה: התורה עוברת לדיני הכשרות, רשימה של מינים אסורים ומותרים למאכל. חיות, דגים ועופות. מה ההיגיון בדינים הללו? ומדוע הם משובצים כאן? מה הקשר בין המשכן לבינם?

ר' אליהו מונק ז"ל הציע הסבר מרתק.¹ כפי שהזכרנו בדרשותינו לפרשיות המשכן בספר שמות, בניית המשכן הייתה מקבילה אנושית לבריאת העולם. כמה ממילות המפתח בסיפור בניין המשכן הן גם מילות המפתח בסיפור בריאת העולם. על יום חנוכת המשכן נאמר בברייתא כי "אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ".² העולם הוא הבית שאלוהים בנה לאדם; המשכן הוא הבית שבני אדם בנו לאלוהים.

הרב מונק מזכירנו שהמצווה הראשונה שאלוהים נתן לאדם הראשון הייתה מצווה של כשרות. "מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, טז-יז). הנה כי כן, כנגד דין הכשרות שניתן לאחר בריאת העולם, ניתנים דיני כשרות לאחר חנוכת המשכן. כאז כן עתה, תחילתה של תקופה חדשה בהיסטוריה הרוחנית של האנושות, לאחר מעשה של יצירה, מסומנת בחוקים הקובעים מה מותר ומה אסור לאכול.

מדוע? אכילה כמוה כמין. אלו הן שתי הפעילויות הראשוניות ביותר, שהאדם חולק עם עוד צורות חיים רבות. בלי מין לא הייתה המשכיות למיני החי. בלי אוכל, אפילו הפרט עצמו לא יוכל לשרוד. משום כך, פעילויות אלו עומדות במוקד תשומת ליבן של תרבויות רבות ושונות זו מזו מן היסוד. בקצה האחד נמצאות תרבויות הדוניסטיות, שהאכילה והמין נחשבות בהן לתענוגות שיש לרדוף אחריהם. בקצה האחר - התרבויות הסגפניות, המטיפות להתנזרות מוחלטת ממין ולאכילה לצורך קיום בלבד. הראשונות מדגישות את הגוף, האחרונות את הנפש. היהדות, לעומת זאת, מדברת על האדם במונחים של שילוב ואיזון. אנחנו גוף ונפש. על כן מצוות היהדות אינן הדוניסטיות ואינן סגפניות, אלא הן טרנספורמטיביות. אנו מצווים לקדש את פעילויות האכילה והמין: לעשות אותן במגבלות של קדושה. זה יסודם של דיני הכשרות וטהרת המשפחה, שני רכיבים מרכזיים בחיי הקדושה.

הבה נצעד צעד נוסף. פרק א בספר בראשית איננו סיפור הבריאה היחיד בתנ"ך. יש עוד כמה. אחד מהם נמצא בפרקי הסיום של ספר איוב. וכאן המקום לבחון אותו מקרוב.

איוב הוא האבטיפוס של "צדיק ורע לו". הוא מאבד את כל אשר לו, מסיבה שאינה מובנת לו. רעיו אומרים לו שהוא

תִּמְשַׁךְ לְיוֹתֵן בְּחֶפְזָה וּבְחֶבֶל תִּשְׁקִיעַ לְשֵׁנוֹ?
הַתְּשִׁים אֶגְמוֹן בְּאָפוֹ וּבְחוֹחַ תִּקּוּב לְחַיּוֹ?...
אֵין עַל עֶפְרַיִם מְשָׁלוֹ, הָעֵשׂוֹ לְכָלִי חָת.
אֵת כָּל גְּבוּהַ יִרְאֶה - הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שְׁחִין.

מכל פרקי התנ"ך, אלה הם הפרקים המנוגדים באופן העמוק ביותר לתפיסה האנתרופוצנטרית. הם מספרים לנו שהאדם איננו מרכז היקום ואיננו קנה המידה לכל הדברים. כמה מתופעות הטבע המרהיבות ביותר אינן קשורות כלל לאדם ולצרכיו, אלא אך ורק לאלוהים ולעולם הרבגוני שברא. הרמב"ם היה מן ההוגים היהודיים שביטאו זאת במפורש:

לפיכך הדעה הנכונה לדעתי בהתאם לאמונות התורה, ודבר זה עולה בקנה אחד עם הדעות העיוניות, היא שאין להאמין לגבי כל המצויים שהם בשביל מציאות האדם, אלא גם כל שאר המצויים מכוונים לעצמם בלבד, ולא בשביל שום דבר אחר. וגם החקירה אחר תכלית במיני המצויים כולם תתבטל, אפילו לפי דעתנו שהעולם מחודש. כי אנו אומרים: את כל חלקי העולם הביא האל למציאות ברצונו, מהם מכוונים לעצמם ומהם בשביל דבר אחר, שהוא המכוון לעצמו.³

ושוב, לאור התבוננות בגודל היקום ובריחוק הכוכבים, אפילו על פי החישובים מימי הביניים:

התבונן במצויים הגשמיים האלה, מה עצומות מידותיהם ומה רב מספרם; ואם הארץ כולה אינה נחשבת ביחס לגלגל הכוכבים - מהו יחס האדם

בוודאי קטא: הרי רק כך אפשר למצוא צדק במר גורלו. איוב עומד על חפותו, ודורש שימוע בבית דין של מעלה. הוויכוח מתנהל לאורך שלושים ושבעה פרקים, ואז, בפרק לח, אלוהים מתגלה אל איוב "מן הסערה". הוא אינו מציע לו תשובות. להפך. בארבעת הפרקים הבאים אלוהים שואל שאלות משלו, שאלות רטוריות שאין להן שום תשובה: "איפה היית ביסודי ארץ?... הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת?... היש למטר אב?... מבטן מי יצא הקרח?"

אלוהים מציג לפני איוב את מלוא מוטת הבריאה, אך התמונה המתקבלת שונה תכלית שוני מזו המוצגת בשני הפרקים הראשונים של ספר בראשית. שם, במרכז הסיפור נמצא המין האנושי. אדם וחווה נבראו אחרונים; הם עשויים בצלם אלוהים; ניתנת בידיהם הממשלה על כל היצורים החיים. לעומת זאת, העולם שאנו פוגשים בפרקים לח-מא של ספר איוב איננו אנתרופוצנטרי אלא תאוצנטרי. איוב הוא האדם היחיד בתנ"ך שכביכול רואה את העולם מנקודת מבטו של אלוהים.

מאלף במיוחד הוא טיפולם של פרקים אלה בממלכת החי. לא על חיות המשק מדבר אלוהים עם איוב, אלא על יצורי פרא שלוחי רסן, נהדרים בכוחם וביפיים, החיים הרחק מבני האדם ואדישים כלפיהם לחלוטין. הנה כמה מן השאלות הרטוריות שאלוהים מפנה לאיוב:

הֲתִתֵּן לְסוֹס גְּבוּרָה? הֲתִלְבִּישׁ צֹארוֹ רַעְמָה?
הֲתִרְעִישׁנוּ כְּאַרְבֶּה, הוּד נִחְרוֹ אֵימָה?...
הֲמִבִּינְתָּ יְאָבֵר גֵּץ, יִפְרֹשׁ כִּנְפוֹ [פְּנֵפוֹ קרִי] לְתִמְזָן?
אִם עַל פִּיךָ יִגְבִּיחַ נֶשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ?...⁴

לכל אותם ברואים? כיצד אם כן ידמיין מי מאיתנו שהם בשבילו ובגללו, ושהם פְּלִים בשבילו?⁴

מכאן יובן מיקומם של איסורים על אכילת בעלי חיים מסוימים - ובהם טורפים כגון אלה המתוארים באיוב - לאחר פרשיות המשכן. בעלי החיים הללו קיימים כמטרה לעצמם, לא לשימושם של בני האדם. היקום העצום, ובו כדור הארץ על שלל המינים אשר בו, הוא בעל שלמות משלו. נכון, אחרי המבול התיר אלוהים לאדם לאכול בשר. אבל זה היה ויתור, כמו לומר: אם אתם מוכרחים להרוג הרגו בעלי חיים - אך בשום אופן לא בני אדם אחרים.

בבריתו עם בני ישראל מזמין אלוהים את האנושות כולה לפתוח פרק חדש בתולדותיה. אין מדובר בשיבה לגן העדן האבוד. אבל עם בניית המשכן - בית סמלי לשכינה שעל פני האדמה - משהו חדש התחיל. ואחד הסימנים לכך הוא העובדה שמעתה לא את כל בעלי חיים רשאים בני ישראל להרוג לצורך אכילה. מינים מסוימים צריכים להישאר מוגנים, חופשיים לממש את חירותם ואת עצמיותם, פטורים מנחת זרועו וחשקיו של האדם. הבריאה החדשה, הַמְשֻׁכָּן, מציינת דרגה חדשה של כבוד כלפי הבריאה הישנה - ובפרט כלפי בְּרִיּוֹת הַבַּר שֶׁלָּהּ. לא כל דבר בעולם נוצר לצריכתו של האדם.

סביב שולחן שבת

- לאור הדברים, אפשר לומר שדיני הכשרות אינם מצמצמים את חיינו, אלא דווקא מעשירים ומרוממים אותם. באילו דרכים?
- איך נאזן בין ראיית האדם כברייה מיוחדת לבין כיבוד ערכם המוחלט של יצורים אחרים?
- איך אפשר לקדש פעולות גופניות כגון אכילה - במקום להתבוסס בהן או לשלול אותן?

1 Elie Munk, *The Call of the Torah*, Artscroll: 2004, vol. 2, p. 99

2 מגילה י"ב.

3 רמב"ם, מורה הנבוכים (מערכת: הלל גרשוני, מפעל משנה תורה: קדומים, תשפ"א), ג, יג (עמ' 95-96).

4 שם, יד (עמ' 102).